

<https://academicopinion.org/>

Research Article / Araştırma Makalesi

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri: Tokat 600 Evler Mahallesi Örneği

The Effects Of Urban Transformation Applications On The Socio-Economic Structure Of The City: The Case Of Tokat 600 Evler Neighborhood

Yavuz ACUNGİL¹ Atakan ALTUN²

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tokat / Türkiye, yavuz.acungil@gop.edu.tr

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat / Türkiye, ataqan55@gmail.com

ÖZET

Cumhuriyet kurulduktan sonra daha çok kırsal yapısı hüviyeti gösteren ülkemizde 1950'li yıllar sonrası kentlere hızla göç akımı olmuş, başta büyük şehirler olmak üzere ülkedeki kentlerin çoğunluğu bundan etkilenmiştir. Kentlerin düzenli gelişmesinin önünde bir engel olarak yükselen çarpık kentleşme yapıları 21. yüzyılın başlarından itibaren kentsel dönüşüme konu yapılmaya başlanmıştır. Her ne kadar bu dönüşüm büyük kentlerde gecekonduların dönüşümü şeklinde başlasa da daha sonra büyük ve küçük kentlerdeki tüm eski konutların bu dönüşüme konu edilmeye başlandığı bir duruma doğru dönüşmüştür. Kentsel dönüşüm uygulamaları salt mimari ve teknik bir konu olarak ele almak mekânlarda ve toplumlarda yaşanan dönüşümleri görmeye engel olacaktır. Mekânda gerçekleşen değişim ve dönüşümler toplumda yaşanan değişim ve dönüşümler diyalektik bir ilişki içerisinde. Bu çerçevede çalışma kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında mekânsal düzlemde gerçekleşen uygulamaların mekân ile toplum arasında yaşanan ilişkiler üzerinde meydana getirdiği değişiklikler ve dönüşümler araştırılmıştır. Çalışmanın inceleme konusunu oluşturan Tokat kentinde yer alan ve 600 Evler bölgesi olarak adlandırılan mekânlarda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları öncesi ve sonrası yapı ortaya konulmuştur. Çalışmada aile üyelerinin, kişilerin ve toplumların yıllardır alıştığı ve elde ettiği davranış kalıplarının kaybolmaya başladığı gözlenmiştir. Ancak mekânlar ve tüketim alışkanlıkları değişse bile yeni gidilen mekânlarda ve yeni kurulan komşuluk-arkadaşlık ilişkilerinde geleneksel ilişkilerin izlerini hala görebilmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Mekân, Toplum, Tokat

ABSTRACT

After the establishment of the Republic, in our country, which showed a more rural identity, there was a rapid migration flow to the cities after the 1950s, most of the majority of the cities in the country, especially the big cities, were affected by this situation. Unplanned urbanization structures, which have risen as an obstacle to the regular development of cities, have started to be the subject of urban transformation since the beginning of the 21st century. Although this transformation started as the transformation of slum areas in big cities, it later turned into a situation where all old houses in big and small cities started to be the subject of this transformation. Addressing urban transformation practices as a purely architectural and technical issue will prevent seeing the transformations in spaces and societies. The changes and transformations that take place in the space and the changes and transformations in the society are in a dialectical relationship. In this framework, within the scope of urban transformation practices, the changes and transformations that the applications realized at the spatial level on the relations between space and society have been investigated. The structure before and after the urban transformation practices carried out in the places called 600 Evler district in the city of Tokat, which is the subject of the study, has been revealed. In the study, it has been observed that the behavior patterns that family members, individuals and societies have been accustomed to for years have begun to disappear. However, even if the places and consumption habits change, it is still possible to see the traces of traditional relations in newly visited places and in newly established neighborhood-friendship relations.

Keywords: Urban Transformation, Space, Society, Tokat.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 9 Aralık 2021

Kabul Tarihi: 24 Aralık 2021

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Sorumlu Yazar

Yavuz Acungil

ARTICLE INFOS

Article History

Received: December 9, 2021

Accepted: December 24, 2021

Article Type

Research Article

Responsible Author

Yavuz Acungil

1. Giriş

Daha çok kırsal yapısı ile öne çıkan Cumhuriyet sonrası Türkiye'nin kent ve kentleşme tarihinde 1950 yılı bir milat olarak öne çıkmaktadır. 1950 yılı öncesi durağan yapıda olan kentleşme hareketleri, 1950 sonrası hızlanmış, aynı zamanda da hızla çarpık bir hal almıştır. Yaşanan bu hızlı ve çarpık kentleşme, hiçbir planlamanın olmadığı geçeköndü semtlerini meydana çıkarmıştır. Bu geçeköndü semtlerinin büyüyen ve gelişen şehirlerin ortasında kalmasıyla birlikte modern şehircilik teknikleri bağlamında iyileştirme gereği artık bir zorunluluk hali almıştır.

Kentlerin iyileştirme politikası olarak görülen kentsel dönüşüm politikaları her ne kadar ithal ikameci anlayıştan serbest ekonomik anlayışa geçildiği 1980 sonrası süreçte dile getirilmeye başlansa da hız kazanması 2000'li yıllar itibarıyla olmuştur. Bu dönemden itibaren üretim mekânlarından tüketim mekânlarına doğru evrilen büyük şehirler ve metropollerde ilk kentsel dönüşüm uygulamaları görülmüş, daha sonra bu uygulamalar büyük-küçük ülkedeki tüm kentlere yayılmıştır. Özellikle 1999 Marmara Depremi kentsel dönüşüm uygulamalarına hız kazandırmış, deprem riski olan bölgelerde güvenlik kaygısı ile yapı stokları hızla elden geçirilmeye başlanmıştır.

Kentsel dönüşüm uygulamalarını salt mimari bir faaliyet olarak görmek yanlış olacaktır. Kentsel dönüşüm hâlihazırda kenti dönüştürmekle beraber, oradaki sosyal ve mekânsal birtakım dönüşümleri de beraberinde getirmekte ve değişimler oluşturmaktadır. Toplum ile mekân diyalektik çerçeve ile birbirlerine bağlıdır. Toplumsal yönü ağır basan mekân ile yaşam formu arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Toplulukların, ailelerin ve kişilerin günlük yaşamlarında sürdürmüş oldukları yeme, içme, eğlenme ve uyuma gibi insani faaliyetleri söz konusu bu doğrudan ilişkiye gömülmüştür. Nasıl ki mekânda yaşamlarını devam ettiren kişilerin hareketlerinin nedenleri anlaşılmasın toplum anlaşılmasın ise, aynı şekilde geleneksel birincil ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı mahalle tipi örgütlenmelerin yerini neden lüks site ve rezidanslara bıraktığı da tespit edilemez. Söz konusu bu araştırma ile mekân-toplum diyalektiği çerçevesinde bu dönüşümün boyutları analiz edilmiştir.

Türkiye genelinde yaşamakta olan hızlı kentleşme sürecine ancak 1980 sonrası kooperatifleşme hareketleri kapsamında ayak uydurduğu görülmektedir. Kırdan kente göçlerin yaşanması araştırmanın inceleme alanı olan Tokat kentinin il merkezindeki nüfusu ve konut ihtiyacını doğrudan arttırmıştır. Ayrıca Tokat'ın 1.dereceden deprem kuşağı içinde yer alan bir il olduğu gerçeğinden hareketle eskiden ve yıpranan konutların da dönüştürülmesi gereği kendini iyice hissettirmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında Tokat il merkezinde bulunan 600 Evler Mahallesi 2016 yılında kentsel dönüşüm projesine dahil edilmiştir.

Tokat şehri, tabiatı gereği tarıma elverişli bir tablo çizmektedir. 1950'li yıllardan itibaren sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin gelişim gösterdiği gözlenirse de 1990'lı yıllara kadar kentin hâkim yapısının kırsal-geleneksel yerleşim yeri özelliği taşıdığı görülmektedir. 1990'lı yıllardan sonra hem üretim-tüketim ilişkilerinde meydana gelen dönüşümlerin hem de tüm Türkiye'yi etkisi altına alan sermaye hareketliliğinin artmasından bir sonucu olarak geleneksel yerleşim mekânlarının popülaritesini kaybettiği gözlemlenmiştir. Tokat kenti özelinde de 600 Evler Mahallesi gibi yapılarda meydana gelen geleneksel ilişkilerdeki değişim ve dönüşüm süreci, sermayenin mekânsallaşması ya da kentleşmesinin yansıması şeklinde okunmalıdır.

2. Kent, Kentleşme ve Kentileşmeye İlişkin Kavramlar

Genel kabul görmüş bir kent tanımı bulunmamasına rağmen bakış açısına bağlı olarak birçok kent tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan

bazılarında kent yönetsel birimler olarak ifade edilirken, bazılarında ise siyasi, sosyolojik, ekonomik ve demografik kriterleri barındıran birimler olduğu şeklinde tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanımların kimisinde kent üretim, tüketim ve dağıtımın gerçekleştirildiği yer; kimisinde nüfusu belirli bir sınırdan üzerinde olan yer; kimisine göre ise yönetsel örgüt birimleri içinde kalan yerler olarak tanımlanmıştır (Keleş, 2016: 109-110);

a) İktisadi Kriter: Kent, hâkim iktisadi faaliyet göre tanımlanabilir. Buna göre, bir yerleşim yerindeki baskın iktisadi faaliyetlerin tarıma dayalı olmaması, oranın kent olarak tanımlanması için yeterli olacaktır. Bir başka ifadeyle, tarımın dışındaki faaliyetlerin, örneğin, ticaretin, sanayinin ve hizmet sektörünün öne çıktığı yerler kent olarak kabul edilecektir.

b) Siyasi Kriter: Kent, siyasi iktidarın "kent" olarak tanımladığı yerlerdir.

c) Demografik Kriter: Nüfusbilimciler nüfusu belli bir büyüklüğü aşan yerleşim alanlarını kent olarak nitelendirirler. Kent tanımlanması yapılırken en sık kullanılan ölçüt "demografik" olanıdır. Bu tanımlama şekline göre kent belirli nüfus büyüklüğüne ulaşmış yerleşim birimleridir (Özer,2004:2).Örneğin, Türkiye için belirlenen bu sayı 20.000 veya daha yukarı nüfusa sahip olmaktadır(Keleş, 2016: 110). Ancak günümüzde nüfus verilerine bakıldığında demografik kriteri yakalayan yerleşim birimlerinin henüz kent hüviyeti taşıdığı söylenemez. Buradan hareketle kent ve kente ilişkin kuramları salt nüfus üzerinden açıklamak eksik bir yaklaşım olacaktır.

d) Sosyolojik Kriter: Bazı sosyologlar, kentleri tanımlarken kırsal zıtlık içerisinde kente özgü bazı özelliklere atıf yapmışlardır. Aslında bu sosyologların, kente özgü bir yaşam tarzını ifade eden "kentileşme/kentsellik" kavramından bağımsız bir şekilde kenti tanımlayamadıkları görülmektedir (Şahin, 2013: 4). Sosyolojik anlamdaki kentlilik, "oldukça uzmanlaşmış bir iş bölümünü, toplumsal ilişkilerde araççılığın gelişmesini, akrabalık ilişkilerinin zayıflamasını, gönüllü birliklerin çoğalmasını, normatif çoğulculuğu, sekülerleşmeyi, toplumsal çatışmaların artışı ve kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe daha önemli bir rol oynamasını kapsamaktadır" (Marshall, 2005: 400). Kısacası kent, sosyologlara göre F. Tönnies'in kuramsallaştırmasıyla "cemaat'ten "cemiyet" e geçişi ifade etmekte ve birincil yani yüzyüze, samimi ve içten ilişkilerin yerini ikincil yani mesafeli, resmi ve soğuk ilişkilerin alması şeklinde tezahür etmektedir.

Louis Wirth ve George Simmel gibi sosyo-psikolojik yaklaşımın savunucuları olan toplum bilimciler ise kentin barındırdığı kendine has nitelikleri gereği diğer yerleşim birimlerinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Toplum bilimcilerin kent tanımlarının ortak özelliklerine bakıldığında, Keleş (2006:109)'ün ifadesiyle "toplumbilimcilerin kent tanımlarının ortak özellikleri belli bir nüfus büyüklüğü, yoğunluk, heterojenlik, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi özellikler" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu tanımlamaların ötesinde kente ilişkin bir başka tanımlama yapabilmekte mümkündür. Buna göre kentler; tek tipleşmenin olmadığı, farklılıkların hüküm sürdüğü, tarımsal ekonominin genel ekonomi içerisindeki payının düşük olduğu, sanayileşme ve hizmet sektörünün tarımın yerini aldığı yoğun nüfuslanmış mekânlardır. Bir kişi kent mekânında birden çok defa, birden fazla kişiyle aynı gün içerisinde iletişime geçerek hale gelmiştir. Fakat bu ilişkiler geçici ve samimi olmayan ilişkilerdir. Söz konusu çeşitlilik ile doğru orantılı olarak yapı stoğu tarzları da çeşitlenmiştir. Bunun bir uzantısı olarak hayat tarzlarının da çeşitlilikler ve farklılıklar göstermesi olağandır. Kısaca kent, farklılıklar mekânıdır.

Kentleşme kavramı ise kent ve kente yaşayan insan sayısındaki artışları daha çok göstermektedir. Bir başka deyişle dağınık bir halde bulunan insan yerleşimlerinin bir kalıptan kentler ve kasabalar etrafında yoğunlaşmış bir başka kalıbına doğru bir geçişi andırmaktadır (Kamrava, 1996:66).Keleş (2016: 37) ekonomik,

toplumsal ve siyasal boyutlarını da dikkate alarak yaptığı tanım ise şu şekildedir: “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir birikim sürecidir” (Keleş, 2017:37).

Kentleşme süreci ile bağlantılı olarak ortaya çıkan kentleşme kavramı ise farklı bir yaşam biçimini ifade etmektedir. Keleş’in (1998:80) tanımlamasıyla “kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”dir. Kentleşme hem kentlerin büyümesi ve kent sayılarının artması, hem de kentlerde gözlenen değişimleri anlatan bir kavramdır (Görmez,1997:20).Kentleşmenin aynı zamanda bir nevi uyum süreci olduğu da söylenebilir. Kent ve kır arasındaki ayrışmanın meydana getirdiği kırılmayı hafifletebilme yeteneği olarak kentleşmeuyum sağlama sürecidir.

3. Mekânın Sosyolojisi

Mekân sosyolojisi, sosyolojinin bir alt dalı olarak belirli düşünürler etrafında gelişme göstermiş, Simmel, Harvey ve Lefevbre’nin çalışmalarıyla teorik bütünlük kazanmıştır. Özellikle GeorgSimmel’in Metropol ve Zihinsel Yaşam adlı eserinde kent yaşamı ve mekânının insanın zihinsel yapısının şekillenmesinde önemli derecede etkileri olduğu, insan ve mekânın birbirlerini diyalektik ilişki çerçevesinde şekillendirdiği fikirleri bu dönemde ileri sürülmüştür. İnsanın mekân ile karşılıklı ilişkisine bağlı olarak mekân araştırmalarının ele alındığı görülmektedir. Bazı açıklamalar mekânın sosyal yaşantı, kültür, insan davranışları üzerindeki etkisine yoğunlaşırken, bazı açıklamalarda kapitalizmin metalaştırma sürecinin bir parçası olarak ele almış, bazılarında ise orta çağ kentlerinden modern kentlere geçişte önemli bir öge olarak algılanmıştır (Acungil, 2015: 339).

Weber, mekâna eski kentlerin modern kentlere doğru evrilmesi sürecindeki hayati bir unsur olarak yaklaşmıştır. Weber’in mekân düşüncesinde kentsel alan, ana hatlarıyla tarımsal hayatın çok rastlanılmadığı, kentli yaşam biçimlerine ilişkin farklılaşmış ilişkiler bütünü yansıması olan mekânlardır. Weber’e göre bir yerin kent olabilmesinin sert ve esnetilemez şartları bulunmaktadır. Tam ve kusursuz bir kentsel cemiyet oluşması için; a) alışveriş ve ticari ilişkilerin hâkimiyetine sahip olmakla birlikte kale, b) pazar, c)kendine ait bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk, d) ilgili bir hukuk biçimi, e) en azından kısmi bir özerklik ve kendi kendini yönetebilme ve sonuçta seçilmelerinde şehir sakinlerinin katılımının gerçekleştiği yetkililerce yönetilme (Weber,2000: 91-92) sayılmıştır.

Bir diğer düşünür Marks ise kır-kent arası iş bölümü ayrımı üzerinden analizlerini yapmıştır. Sanayi devrimine kadar kent-kır farklılaşmasının gündeme sınırlı geldiğini belirtirken, sanayi devrimi ile kurulan kentlerin birbiriyle ilişkisi, sermaye birikimi etkisiyle kentlerde görülen iş bölümü farklılaşmasını desteklemiş ve yeni sanayi birimlerinin doğuşunu tetiklemiştir. Üretim ve ticaret arasındaki ayrım sanayi kentlerinde yeni bir üretim farklılaşmasını meydana getirmiştir (Aslanoğlu, 2000: 58). Kapitalizmin gelişimiyle birlikte kır-kent arasındaki ayrım fazlasıyla netleşmiş ve kapitalist sistemin dayattığı özel mülkiyet ve artı-değer kentlerde meydana gelen kent sorunlarının kaynağını oluşturmuştur (Pınarcıoğlu vd., 2020: 74-75).

Emile Durkheim ise toplumu açıklamaya çalışırken kentte görülen iş bölümü ve dayanışma kavramlarından faydalanmıştır. Kentleşme olgusunun iş bölümünü artıracığını, ancak iş bölümünde meydana gelen artışların toplumsal yapıda bazı anormalliklerin ortaya çıkmasına da sebep olduğunu belirtmiştir (Pınarcıoğlu vd., 2020:74). Ne Weber, ne Marks ve ne de Durkheim kenti çalışmalarının ana öznesi olarak görmemiştir. Weber ve Marks kenti, insan örgütlenmesinin temeli olarak görerek, yalnızca belli bir zaman

aralığında sosyal dönüşümün öncülüğünü yaptığını belirtirken, Durkheim için ise kent içinde yaşayan insan topluluklarının ilişkilerinin analiz edildiği bir nesne olarak görmüştür (Acungil, 2018: 144-146).

Chicago Okulu mekânı ele alan çalışmalarında, nüfus ve toplumsal faaliyetler arasındaki ilişkileri biyoloji biliminin kavramlarıyla harmanlayarak endüstrileşme sürecindeki sosyo-mekânsal farklılaşmalar ve düzenlemeler üzerinden açıklama gayreti içinde olduğu görülmektedir. Buna göre, stratejik öneme haiz alanlar ve mekânların elde edinimi için farklı kümeler arasında yarış ve rekabet yaşanmaktadır (Arlı, 2012: 129-130). Topluluğu toplumun gerçekleşmesi için elzem bir unsur olarak görmüşler ve toplumu çeşitli topluluklardan oluşan bir yapı olarak tanımlamışlardır. Toplumun sınırları içinde birden fazla topluluğun olduğunu ve her topluluğun da içerisinde işleyen düzen genel olarak rekabet ve çatışma iken toplumda daha çok bütünleşme ve uzlaşmanın egemen olduğunu belirtmişlerdir (Solmaz, 2021: 106).

Chicago Okulu’nun son dönem temsilcilerinden olan Louis Wirth ise, daha çok şehirciliğin ekolojik, örgütsel ve sosyo-psikolojik özelliklerinden sorumlu olabilecek bir kent kuramı geliştirmeyi amaçlamıştır. Bunu yaparken Simmel’in birlik biçimleri ile Ezra Park’ın insan ekolojisi ile kentsel kişiliğin gelişimi üzerine yaptıkları analizleri sentezlemeye çalışmıştır (Saunders, 2013: 109-110). Kentin kendi nüfusunu üretme potansiyeli olmadığı için diğer kentlerden, ülkelerden göçmenleri kendine çekmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece kent tarihsel olarak, halkları, ırkları ve kültürleri bir arada eritme işlevini görürken diğer tarafta da yeni biyolojik ve kültürel kaynaşmalar için uygun bir gelişme ortamına dönüşmüştür. Geliştirdiği hipotezinde insan birliği örüntülerindeki değişimlerini büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik olan üç ana etmenin etkileri ile açıklanabileceğini belirtmiştir. Wirth, kentsel faaliyet alanını göze çarpan özelliklerinin, işlevsel kentlerde büyüklük, yoğunluk ve farklılıklarla uyumlu bir şekilde değiştiğinin gözlemlenebileceğini belirtmiştir (Wirth, 2002: 87-90).

Mekân, 1970’li yıllar itibarıyla kapitalist genişleme ve birikim süreçleri üzerinden incelemeye tabi tutulmuştur. Söz konusu yıllardan itibaren sermayenin kentsel alana akın ettiğini ve buraları kapitalist tüketim ilişkileri bağlamında dönüştürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu süreçte mekânı eleştirel bir yaklaşımla ele alan ve mekânın ideolojik, ekonomik, siyasal ve sosyolojik süreçlerden bağımsız düşünülemediğini savunan düşünürlerden Lefevbre’nin analizlerinde, mekân başlıca önemli unsur olarak çıkmıştır. Lefevbre, mekânın yansız ve edilgen bir geometri olmadığını iddia etmiştir. Mekân üretilmekte ve yeniden üretilmekte ve bu nedenle de mücadele alanını temsil etmektedir (Urry, 1995: 47). Mekânın toplumsallıkla ilişkili bir şekilde ele alınmasını savunan Lefevbre, mekânın kapitalist toplumda ne şekilde üretildiğinin ve bu üretim sürecinde meydana gelen çelişkilerin analizini gerekli görmüştür (Kocatürk, 2021: 295-296). Kapitalizm, yalnızca mekân üreterek değil aynı zamanda mekân üzerinde bir hâkimiyet kurması sonucu ayakta kalmıştır (Lefevbre, 2016: 61).

Bir diğer eleştirel kuramcı olan Harvey’in analizlerinin ise ana omurgası kapitalist sistemin kent mekânı üzerinde çelişkiler ve adaletsizlikler yarattığı yönündeki teze dayanmaktadır. Ona göre mekân, varlıkbilimsel bir yöntem değildir hem insanı biçimlendiren hem de insan tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuta sahiptir (Duru ve Alkan, 2002: 20).Marksist geleneğin günümüzdeki en önemli temsilcilerinden olan David Harvey Sosyal Adalet ve Şehir (2020)adlı yapıtında mekân sosyolojisine dair çarpıcı analizler yapmıştır. Bu yapıtında sosyal adaletsizliğin sınıfsal ayrışmayı tetiklediği ve buna paralel olarak mekânsal ayrışmaları da gerçekleştirdiğini savunmuştur (Harvey, 2020: 79). Dolayısıyla Harvey zenginliğin ve yoksulluğunun coğrafya üzerinde nasıl dağıldığını ortaya koymaya çalışarak,

kapitalizmin mekân üzerindeki etkisini gözler önüne sermeye çalışmıştır (Karaarslan,2018:82).

Castells ise kent sorunsalını diğer düşünürlerden farklı bir şekilde ele almış ve tüketim birimlerinin toplumsal olarak örgütlenmiş olması ve mekânsal olarak sınırlanmış bir sistem bağlamında sunulmasına yoğunlaşmıştır. Bundan dolayı da mekân ile sosyolojinin oldukça göz ardı ettiği mekânsal bir birim ile toplumsal bir birim arasındaki çakışmayı mekânsal örgütlenme ve kolektif tüketim imkânlarının örgütlenmesi arasında tanımlamıştır. Bu nedenle kent sosyolojisi, geleneği, ideolojik temaları ve çok farklı gerçek nesnelere olduğu kadar, mekân sosyolojisini ve tüketim sosyolojisini de içerdiğini ifade etmiştir. Castells, kişilerin emeklerini tüketim aracılığıyla yeniden ürettiklerini ve bunun daha sonra yeni ticari mal üretim sürecinde kullanılmak için kaynak olarak sisteme yeniden girdiğini ifade etmiştir (Saunders, 2013: 195-196). Bu nedenle üretim ve tüketim kent üstü ölçeklerde örgütlenirken, kolektif tüketimin kentsel mekâna özgünlük sağlamakta olduğunu belirtmiştir (Şengül, 2001: 17)

4. Kentsel Dönüşüm

Dönüşüm sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun web sayfasında "olduğundan başka bir biçime girme, başka bir duruma alma, şekil değiştirme tahavvül, inkılâp" şeklinde tanım yapılmaktadır (TDK,2021). Literatürde kentsel yeniden arazi geliştirme (redevelopment), yeniden yapılandırma (regeneration), sağlıklaştırma (renovation), yeniden inşa (reconstruction), yenileme (renewal), parlatma/bezeme (refurbishment), rehabilitasyon (rehabilitation), restorasyon (restoration) ve canlandırma (revitalization) birçok farklı kavram (Duman, /auzefkitap.istanbul.edu.tr) ile ifade edilen kentsel dönüşüm ise "kentlin imar planına uymayan, ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması" şeklinde tanımlanmıştır.

Özünde değişim, dönüşüm, sağlıklaştırma, yenileme gibi birçok kavram ile özdeşleştirilen kentsel dönüşüm kavramını en genel tanımıyla Özden (2002:14; 2006:217) şu şekilde yapmıştır;

"Zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen yıpranan ya da potansiyel arsa değeri mevcut üst yapı değerinin üzerinde seyreden ve çoğu kez yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, alt yapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulduğu bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak yenilenmesi, değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden oluşturulması eylemi"

Siyasi ve yasal araçlarla dönüşen kentsel alanlar ile kendiliğinden dönüşen veya dışsal etmenlerle dönüştürülen ve toplumsal dönüşümleri de harekete geçiren süreçleri içeren bir diğer kentsel dönüşüm kapsamında ele alınmaktadır. Bu çerçevede kentsel dönüşüm "kentsel alanların gecekondularla gelişimiyle dönüştürülmesi, kentsel saçaklanma bölgelerinin toplu konut alanı olarak geliştirilmesi, çöküntü bölgelerinin yeniden yapılandırılması veya tarihi kent merkezlerinin korunması ve canlandırılması gibi gerek fiziksel gerek toplumsal boyutları birlikte içeren dönüşüm biçimleri" şeklinde tanımlanmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007:57).

Kentsel dönüşüm her ne kadar siyasi kurumlara, coğrafi, demografik özelliklere ve ekonomik süreçlere göre farklılıklar gösterse de özünde temel bazı amaçlar gerçekleştirilmek için hayata geçirilen uygulamaları kapsamaktadır. Bu uygulamalardan ilki tanımlamadır. Kentsel mekânın dönüşümü tanımlama ile başlamaktadır. Mekânlar uygun bir biçimde tanımlandıktan sonra dönüşüm meşruiyet kazanmaktadır. Aynı zamanda kentsel dönüşümün hedefleri ve niteliği de tanımlama faaliyetinde belirlenmektedir. Temizlemek ve Sağlıklı Hale Getirmek uygulamasında ise en önemli araç yıkım olarak öne çıkmaktadır. Yıkım faaliyeti ile bütün pis doku yok edilmektedir. Böylelikle pis sokaklar temizlenmekte ve burayı kirletmekten mesul

tutulan sosyal gruplar uzaklaştırılmaktadır. Düzenlemek ve Estetize Etmek uygulamasında ise yıkımlarla kentsel mekân yeniden düzenlenir, kötü görüntüler ortadan kaldırılır ve kent mekânı estetize edilmiş olur. Bu uygulamada kentin yıkarak güzelleştirilmesi planlanmaktadır. Planlamak ve Rasyonelleştirmek uygulamasında kenti rasyonel ilkeler çerçevesinde planlanması esastır. Düzensiz, çarpık gelişen kent dokularının planlı hale getirilmesi için kent planları ve tasarım projelerinin yapılmasıdır. Ölçüyü/Ölçeği Değiştirmek uygulaması gerek açık gerekse de kapalı mekânların ölçek olarak farklılaştırılmasını muhteva etmektedir. Geçmişteki yapılarından farklı olarak mekânların teknolojik gelişmeler ekseninde yeniden daha büyük ölçeklerde inşa edilmesidir. Güvenli Hale Getirmek uygulaması ise doğal afetler, emniyet ve koruma hedefleri çerçevesinde hareket edilmesidir. Doğal afetlerin vereceği tahribatı azaltabilmek ve bunlara karşı daha güvenli hale getirmek amaçındadır. Emniyet bakımından ise kentsel güvenliği zayıflatan gruplar tahliye edilerek tek sınıflı bir yapı oluşturma hedeflenmektedir. Ancak bu uygulama mekânların sürekli güvenli hale getirilmesi için kentteki diğer grupların yalıtılmasına ve dolayısıyla da kent mekânında toplumsal ayrımlara yol açmaktadır. İktisadi Canlılık uygulaması ise kentsel mekânları ve kenti iktisadi bakımdan canlandırmak amaçındadır. Kentte yapılan yıkımlar, istimlak, yeniden inşa gibi çalışmalar kentte bir iktisadi hareketlenme oluşturmaktadır. Kentte yapılan bu iktisadi çalışmalar neticesinde ise kentsel mekânlar yeni iktisadi değerlere sahip olmakta ve konut ve kira fiyatlarının yükselmesi, ticari hayatın canlanması, arazi fiyatlarının yükselmesi gibi çok çeşitli boyutlarla karşılaşmaktadır (Şentürk, 2012: 352-360).

Dünyada ilk kentsel dönüşüm 2. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan kentlerin yeniden inşa edilme sürecinde "slum"ların temizlenmesine yönelik olarak başlatılmıştır. 1980'lere kadarki süreçte dönem dönem eleştiriler yapılsa da devamlılık göstermiştir. 1980'li yıllarda ise şimdiye kadar yapılan sosyal konut analarında yeni toplumsal sorunların ortaya çıkması ve bu imar düzenlemelerinin fiziki yapıyı kötü yönde etkilediği düşüncesi ile kentsel dönüşüm konusunda yeni müdahaleler yapılması gündeme gelmiştir. Bunu takiben 1990'lı yıllar ile özellikle Batı Avrupa'da birçok ülke kentleri yeniden canlandırmaya yönelik hedefler belirlemiştir (Şentürk, 2012: 349-350). Ülkemizde ise kentsel dönüşüm çalışmaları 1980 sonrası süreçte daha çok ön plana çıkmıştır. 1950-1980 yılları arasında boş arazilerin gecekondularla mahalleleri haline gelmesi ve daha sonra da bu oluşan mahalle yapılarının yaşanabilir, sağlıklı mekânlar haline getirilmesi, apartmanlaşarak yeniden yapılandırılması veya temizlenerek kentteki farklı gelir gruplarına yönelik olarak yenilenmesi politikaları şeklinde sürdürülmüştür. 1980 sonrası ise konut sorunu ve planlama ile ilişkili ayrıntılı kanuni düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve kentsel dönüşüm kanunlarıyla uygulamaya çalışılmıştır. Gecekonduların bölgelemlerinin sorununu çözmeyi ve gecekonduların apartman türüne dönüşümünü amaçlayan bu kanunlar, dönüşümü piyasa koşullarına bırakmıştır. 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kentsel planlama ve dönüşüm işlerine katılma konusunda yerel yönetimlere de yetkiler vermiş ve özel sektörün de kentsel alanlarda faaliyet göstermesi, ortaklıklar kurması ve kentsel dönüşümde bir aktör olarak eklenmesine zemin hazırlamıştır. Her ne kadar yerel yönetimler ve özel sektör sürece dahil edilse de bu dönemlerde en önemli pay TOKİ'ye (Toplu Konut İdaresi) verilmiştir (Yıldız ve Zümrüt, 2012: 400-401).

Kentsel dönüşüm bir taraftan eski gecekonduların bölgelemlerinin ve kent merkezlerindeki çöküntü bölgelerinin dönüştürülerek sağlıklı hale getirilmesi, soylulaştırılması gibi uygulamalarla devam ederken diğer taraftan da genellikle büyük kentlerde üst-orta sınıf ve yeni yükselen orta sınıflar bağlamında banliyöleşmeyi ve güvenli siteleri de beraberinde getirmiştir. Bu durum ise kentsel düzlemde eşitsizlikleri

ve ayrışmaları tetikleemektedir (Türk ve Bölükbaşı, 2021: 198). Mekânın yeniden düzenlenmesi olarak da ifade edilebilecek bu süreç insan-mekân ve birey-toplum ilişkisini de dönüştürmeye yönelebilmektedir. Mekânın yeniden üretilmesi ise mekânın kullanım değerinin kaybolarak değişim değerine sahip olmasına neden olmuştur (Gottdiener, 2001: 254).

5. Araştırma Yöntemi, Hipotezleri

Çalışmanın amacı, kentsel dönüşüm ile kentin mimari yapısının değişmesi sonucu nüfusun sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen dönüşümlerin nasıl ve ne yönde olduğunun incelenmesidir. Yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile alandan bilgi toplanmış ve niteliksel çözümleme tekniği ile analizi yapılmıştır. Tokat ili Merkez ilçede yer alan 600 Evler Mahallesi sakinleri ile yüzyüze yapılan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kapsamında 15 kişi ile görüşülmüştür. Bir süre sonra aynı minvalde gelen cevapların sıklığının artmasıyla görüşme sonlandırılmıştır.

Çalışmanın evreni Tokat 600 Evler Mahallesi, örnekleme ise mahallenin önceki yapısı ortaya konulurken 40 yaş üzeri mahalle sakinleritercih edilmiştir. Bu yaş grubunun seçilmesinde bu mekânların dönüşümden önceki mekânsal ve toplumsal yapılarını bilmeleri etkindir. Mahallenin günümüzdeki yapısını ortaya koyarken kentsel dönüşüm sonrası yapılarla yaşayan sakinler örnekleme oluşturmaktadır.

Araştırmanın varsayımı şu şekildedir:

Kapitalist üretim ilişkilerinin kente nüfuz etmesiyle yalnız kentin mekânsal yapısı dönüşmemiş, kentin demografik, ekonomik ve toplumsal yapısı da dönüşmüştür.

6. Bulgular

Kırsal ekonomik faaliyetlerin ve gündelik ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bir kent görünümünde olan Tokat, buna mukabil ticaret, sanayi ve hizmet sektörlerinin de bulunduğu bir yerleşim yeridir. Cumhuriyet'in ilanının ardından nüfus hareketlerinin artışı yeni yerleşim sahalarının oluşmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda 19. yüzyılın sonunda açılan Gaziosmanpaşa Bulvarı'nın kentteki konut ihtiyacı doğrultusunda konut yoğunluğu düşük müstakil yapı evlerden konut yoğunluğu yüksek olan apartman tarzı yapılara dönüştüğü görülmektedir (Acungil, 2015: 347).

Tokat şehrinin kentsel gelişim sürecine bakıldığında ilk yapılan konutların kentin içerisinde bulunan yeşil alanların tahrip edilmesi sonucu yükseldiği söylenebilir. Bu gelişim süreci içerisinde ilerleyen yıllarda verimli tarım arazilerinin de imara açılmasıyla konut ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda incelenmiş olan 600 Evler Mahallesi'nin de hikâyesi bu süreçle eşleşmektedir. Zaman içerisinde geniş ve verimli tarım topraklarının yerleşime açılmasıyla kurulan mahalle, ortalama 40-50 yıllık bir tarihsel geçmişe ifade etmektedir. 1980 öncesi dönemde çok katlı binalara sıkça rastlanılmadığı, buraların genel itibarıyla bataklık bir yapı olduğu, nüfus hareketliliğinin az olduğu söylenmektedir. Genellikle bu bölgelerin meyve-sebze ve üzüm yetiştirmek için kullanıldığı ve teknik altyapının yeterli olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca yeşil alanlıkların yoğun olduğu bir bölge olarak bahsedilmektedir.

"Mahallemizin geçmişi 1980'li yıllara dayanmaktadır. 40 yıllık bir tarihinin olduğunu söyleyebilirim. 1980 öncesi bu bölgenin çok büyük bir bölümü bağ, bahçe ve meyvelik olarak kullanıldı. Oturuma ve yerleşime müsait olmayan bir bölgeydi. Genelde burada yapılan konutlar müstakil-bahçeli az katlı konutlardı. Ve en önemlisi yeşillik alanların çoğunlukta olduğu bir bölgeydi günümüzde kıyaslanmayacak ölçüde (M.D,57, Esnaf)

Kentin kuzey tarafında yer alan ve ırmağın diğer yakası olarak da ifade edilen bu bölgedeki ilk yapılaşmanın kooperatif şeklinde olduğu

görülmektedir. 600 Evler olarak anılan bu sitelerin kökeninin 1970'li yıllara dayandığı görülmektedir.

"Buraya yapılan ilk yapı 600 Evler Kooperatifiydi. O zamanlar Milli Eğitimin öğretmenlere falan yönelik kurduğu bu kooperatiflere ilk ilgiyi öğretmenler gösterse de yapım süreci devam ederken kentin dışında yer alması, ulaşımın zor olması gibi nedenlerden ötürü cazip gelmemeye başladı ve başkalarına devretme eğilimi arttı. (M. K., Emekli, 69)

Yeni yapılan nispeten çok katlı bu binalara 1980'li yılların başından itibaren ilginin artmaya başladığı görülmektedir. İnsanların bir bölgede elinde tuttuğu tarla, arazi ve bağ niteliğindeki topraklarını kooperatif yönetimleri ve müteahhitlerle daire veya kat karşılığı anlaşma yoluna giderek ellerinden çıkarma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu noktada kooperatifleşme hareketi esnasında dolandırılma olaylarının da o yıllar itibarıyla sıkça rastlanıldığı tespit edilmiştir.

"1980 sonrası tüm Türkiye'de olduğu gibi Tokat'ta da bir apartmanlaşma furyası patlak verdi. Müteahhitler bu bölgedeki toprakların sahipleriyle anlaşarak bu arazileri kapattı. Kimine para verdiler, kimine kat karşılığı daire. İnsanlarda çok fazla sorgulamadan ata topraklarını ellerinden çıkardılar. Kooperatiflere katılmaya ve buralara para yatırmaya başladılar. Ve bir süre dolandırılma olaylarını duymaya başladık. O dönem çok mağduriyetler yaşandı, bizim de başımızdan böyle bir olay geçmişti." (A.D, 54, Emekli)

Kentsel yerleşimin zamanla yayılmasıyla beraber geleneksel ilişkilerin bir nebze olsa bu konularda yaşatılmaya devam ettirildiği gözlemlenmiştir. 1 ve 2. kuşak neslin eski kültürlerine sahip çıktığı ve bu kültürün öğelerinin korunmaya çalışıldığı söylenmektedir.

"Eskiden komşuluk ilişkileri bambaşkaydı. Komşularımızla aile gibiydik, kaplarımız gece-gündüz karşılıklı olarak açıldı. Birbirimize gider gelirdik, insanlara güvenirdik şimdi kimse kimseye güvenmiyor. Annelerimiz, babalarımız ve yaşlarımız yine bu komşuluk ilişkilerini devam ettirmeye çalışıyorlar ama biz komşuluk ilişkilerini bıraktık. Bizim yapmama nedenimiz güvenizlik, insanların birbirlerinden istifade etmesi vs..Pandemi de bunun tuzu biberi oldu." (M,S, 42, İşçi)

Yeni neslin bu kültür ve öğelerinden bihaber olduğu, ilgilenmediği yakınmaları mevcuttur. İnsanların geçmiş yıllarda birbirlerini tanıdığı, mahallerine sahip çıktığı ve onun sorunlarına duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Ancak komşuluk ilişkilerinin o yıllarda daha samimi, sıcak ve güven ilişkisine dayalı olduğu söylemleri de ağırlıktadır. O dönemlere duyulan özlem ise fazlasıyla dile getirilmektedir.

"Eski binalarımız şehrin içinde olmasına rağmen çok daha fazla yeşil alan kullanımımıza açıldı. Tüm apartman olarak kapı önüne iner, sohbet-muhabbet ederdik, piknik yapardık. Çocuklarımız bahçe içerisinde oyun oynardı. Şimdi onların oyun yerleri de kalmadı. Cep telefonu, tablet ve bilgisayarla büyüyorlar. Kimin ihtiyacı varsa reçel, pekmez yapmasına yardım ederdik, şu an bu imkânımız da kalmadı her şeyin hazırı var kimse uğraşmak istemiyor. Her şeyden daha önemlisi tüm apartman birbirini tanardı, şimdi yanındakini, altındakini tanımıyorsun. Eskileri çok özliyoruz." (A, Y, 49, Ev Hanımı)

"Eskiden bu mahallenin içinde bir aile gibiydik, herkesin herkesten haberi oluyordu. Kimin düğünü var, kimin cenazesi var bilinirdi. Ancak bu dönüşümden sonra camide sela veriliyor kim öldüğünü bilmiyorum, düğün eğlence oluyor sonradan görerek öğreniyoruz. Önceden mahallede kapı kapı dolaşıp haber verirdi, davetiye falan yoku gerek yoktu. Çünkü herkesin birbirinden haberi vardı." (N. A., 52)

Değişen üretim ilişkilerinin kültür üzerinde ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla insanların alışlagelmiş tüketim kalıplarında ve kültürel değerlerinde değişimler meydana geldiği tespit edilmiştir. Lakin her ne kadar bir değişimden bahsedebilmek mümkün ise de hâkim kültürün içine doğmuş ve onunla yaşamış kişilerin bu değişimlerin karşısında durup kültürünü, örf ve adetlerini korumak niyetinde oldukları da görülmüştür.

“Mahalle, Osmanlı döneminden beri bizim kültürümüzde yeri olan bir yapı, mahalle bir yuvaydı. Aile gibiydik samimiyyetin simgesiydi, muhabbetin en samimisinin yapıldığı yerd. Şu anda yaşadığım mahalleyi gezerken aynı samimiyyetin sıcaklığın oraya da taşınacağını düşünüyordum. Maalesef düşündüğüm gibi olmadı. Ufak tefek oluyor, lakin doğal, işten değil zorunluluktan.” (D. İ., 61, Ev Hanımı)

Yeni neslin eski mahalle kültürünü tam anlamıyla özümseyemediği, koruyup kollama noktasında istenilen düzeyde olmadığı ve geleneksel kültürü-modern kültür ile harmanlayıp dönüştürme biçiminde yaşattığı ve yaşadığı söylenebilir.

2017 yılında yürütülen çalışmalar kapsamında kentsel dönüşüm sürecine dahil edilen mahallede eskiyen, yıpranan ve depreme dayanıksız konutlar yıkılmış yerlerine çok katlı binalar inşa edilmiştir. Belediyeden edinilen bilgiler ışığında 250 konutun yıkıldığı, 4 parsel üzerine yaklaşık 1500 dairenin hâlihazırda tamamlanabildiği bilgisine ulaşılmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri ile bunlardan etkilenenlerin beklentileri uyuşmamaktadır. Yapılan gözlemler ve görüşmeler doğrultusunda evlerini kentsel dönüşüm projeleri kapsamında dönüştüren mahalle sakinleri umduklarını bulamadıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Bütünsel bir kentsel dönüşüm süreci yaşanmadığı, müteahhitlerin sözlerinde durmadıkları, eşitsizliklerin ve mağduriyetlerin yaşandığı bir dönüşüm türünden şikâyet edilmektedir.

“Beklediğimiz gibi bir sonuçla karşılaşamadık ne yazık ki, olması gereken olmadı. Verilen sözler tutulmadı, insanları çok mağdur ettiler. Mesela benim eski evim 110 metrekaresi, dönüşüm sonrası bana verilen ev 85-90 metrekaresi oldu. Verdiğime çok pişmanım keşke vermeseydim. Eski apartmanlarımızı, dairelerimizin ferahlığını özleyyoruz. Şu an bu konutlarda yeşil namuna bir şey yok. Nefes alamıyoruz, aşırı betonlaşmadan şikâyetçiyiz. Kültürümüzü betondan dört duvara sıkıştırdık. Bu bölgeye bakıldığında genel olarak bir kent estetiğinden bahsetmek mümkün değil, 5 metre ötemizdeki yer eski-köhne yapı yeni binaların içerisinde eski binalarda var. Bu durum gözümüzü tırmıyor” (S, A, 58, Emekli Memur)

Yapılan saha çalışmaları ve nüfus verilerinin dikkate alınmasıyla kentsel dönüşüm sonrası bölgenin bir çekim merkezi haline geldiği ve nüfus yoğunluğunun arttığı gözlemlenmiştir. Okul ve kamu kurum ve kuruluşu düzeyinde 25 yapının bulunduğu 600 Evler Mahallesi 30.000 kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Yapılan konutların seviyesinin artmasıyla, bu konutları satın alan veya kiralayanların eğitim-gelir-kültür düzeyleri arasında doğru bir orantı tespit edilmiştir. Mahalle sakinlerinin birçoğunun memur, hâkim, savcı gibi yüksek gelir seviyesine sahip insanlardan oluşu söz konusu doğru orantıyı anlamlı kılmaktadır. Lakin nüfus olarak artışın karşılığında aynı oranda gayrimenkul yatırımları haricinde ekonomik (yatırım-istihdam) bir karşılık yaratılamamıştır. Tokat il genelinin de ekonomik değer yaratma konusunda sorunlar yaşadığı göz önüne alınırsa bölge ile kent genelinin uyumlu bir seyir içinde olduğu söylenebilir.

“Kentsel dönüşüm öncesi komşularımız genellikle çevre köylerden göç edip gelmiş kişiler, akrabalarımız ve tanıdığımız Tokat’ın yerlisi diyebileceğimiz şahıslardı. Ancak dönüşüm sonrası komşularımız başka şehirlerden, başka kültürlerden tanımadığımız kişiler oldu. Şimdiki komşularımız ya tayinle gelmiş kamu görevlileri ya da iş için şehir değiştiren çalışanlardır” (H, A,53, Memur)

Bu bölgede yaşanan kentsel dönüşümler sonrası arazi ve konut spekülasyonunun yoğun bir şiddetle yaşandığı görülmüştür. Bu durumun sürdürülebilirliğinin mümkün olmadığı, talep edilen fiyatların bugünkü ekonomik koşullar içerisinde ödenemeyeceği ve dairelerin fiyatlarının aşırı artırılmasıyla ederinden fazla para istenmesi gibi birtakım olaylardan kişiler etkilenmektedir.

Aynı şekilde önceki mekânsal yapıda çok fazla maddi külfete katlanma durumunda olmayan ailelerin yeni yapılarla birlikte katlanmak zorunda kaldıkları maddi ve manevi külfetlerde de artış dile getirilmiştir.

“Site yaşamı belli aralarda hem maddi hem de manevi birtakım yükler getiriyor. Kapıcı, temizlik, güvenlik parası ve benzerleri ile birlikte ekstra ücretler ortaya çıkabiliyor. Maneviyat açısından ise farklı huyları olan birçok kişiyle istemeyerek de olsa anlaşmak ve uyumlu yaşamak zorundasın. Neticede ortak yaşam alanlarımız var, sevmesek de saygı duymalıyız. Bazen istenmeyen kavğalar sözler olabiliyor.” (S. C., 39, Serbest Meslek)

Son olarak mahalle özelinde kentin diğer bölgelerine nazaran çok olmamakla birlikte mekânsal ve toplumsal bir ayrışmanın izleri görülmüştür. Gelir seviyesi daha yüksek olan kişiler, lüks site veya akıllı ev olarak ifade edebileceğimiz yerleri kendilerine mesken edinirken, mekân üzerindeki üretim-tüketim ilişkilerinden kaynaklı gelir adaletsizliğinden etkileri nispeten daha düşük gelir düzeyli aileler, imkânları daha kısıtlı konutlarda oturmaktadır. Toplumsal ayrışma kapsamında beyaz yakalı-mavi yakalı gerginliğinin, düşük gelir grubuna ait olan kişilerin beyaz yakalı olarak ifade edebileceğimiz üst-orta gelir grubundaki kişilere apartman görevlisi veyahut gündelikçi olarak hizmet etmesi üzerinden devam ettiği görülmüştür.

7. Sonuç

Mekân, yalnızca fiziksel boyutu olan tek unsurlu bir yapı değildir. Toplumsal ve ekonomik olaylara ev sahipliği yapması nedeniyle gündelik yaşamın yeniden üretildiği ve devam ettirildiği sosyolojik bir yapıdır. Söz konusu bu yapı içerisinde insan, mekânla kurduğu aidiyet ilişkileri doğrultusunda kendisini anlamlı kılabilmektedir. Dolayısıyla mekân ve toplum arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Mekân ve toplum birbirini karşılıklı olarak dönüştürüp değiştirmektedir.

Her üretim tarzının kendi mekânını yaratıp dönüştürdüğü kent yapısı içerisinde, eski düzenden yeni düzene geçişte sert bir ayrım yaşanmamaktadır. Harvey’in (2002: 153) tortul öğeler yaklaşımı ile detaylandırmak gerekirse, her üretim tarzı kendi kent mekânını oluşturmada ancak önceki dönemde hüküm süren üretim tarzının kalıntıları var olmaya devam etmektedir. Bu durum olguların tarihsel oluşumundan ötürüdür. Üretim tarzı değişse bile bir önceki üretim tarzından kalan tortul öğeler ya şekil değiştirerek ya da dönüşerek yeni üretim tarzına eklenmektedir. Çalışmamızda da tortul öğeler vurgusuna uygun düşen bir durum söz konusudur. Üretim tarzının değiştiği bölgelerde yeni kültürün içinde dönüşerek yaşamını sürdüren geleneksel kültür elemanlarını tespit etmek mümkündür.

17. ve 18.yy başlarından itibaren önemli ticaret kavşaklarının üzerinde bulunan Tokat şehri, ilerleyen süreçlerde bu önemini kaybetmiş ve eski mekânsal ve toplumsal yapılarında dönüşümler yaşamıştır. Ancak 1980’li yıllarda ülke genelinde yaşanan ekonomik yapı dönüşümlerinin etkileri küçük kentlerde etkisini 2000’li yıllardan sonra daha fazla gösterdiği görülmektedir. Tokat kenti de buna benzer şekilde 2000’li yıllarda bu dönüşümden fazlasıyla etkilenmiş ve bu döneme kadar sürdürülegelen geleneksel ilişkilerde yaşanan dönüşüm de hızlı olmuştur. Sermayenin kent mekânına girerek sosyo-ekonomik ve kültürel politikalar ile hem eski kent mekânını hem de geleneksel ilişkileri dönüşüme tabi tutması sonucu, Tokat kentinde de çözümlenmeye başlamıştır.

Bu bağlamda Tokat kent merkezinde kurulan ve geçmişi çok eskiye götürülemeyen Altyüz Evler Mahallesi, yukarıda sözü edilen dönüşüm seyrine uygun düşen bir eğilim sergilemesi nedeniyle incelenmesi önem arz eden bir mekân olmuştur. Yaşanan ekonomik dönüşüm öncesinde bağ, bahçe, meyvelik ve tarım arazilerinin yoğun olduğu bir alan görünümünde olan bu mekânda, yapılaşmanın yoğun olduğu görülmektedir. Yine aynı yıllar itibarıyla kişilerin ait oldukları kültürleri ve ilişkileri devam ettirme eğiliminde oldukları ve bundan memnun oldukları da ifade edilmiştir. Kente söz konusu bahsedilen yıllarda geleneksel ilişkilerin hâkim olduğu görülmektedir.

1980 sonrası ciddi bir iskân ve bayındırlık faaliyetleri ile mekân yapılaşmaya açılarak apartmanlaştırılmıştır. Apartmanlaşma ve çok katlılaşmaya rağmen kültürün yaşandığı ve yaşatıldığı tespit edilmiş,

komşuluk kültürünün en derinlerine kadar sürdürüldüğü söylenmiştir. Ancak 2000'li yılların ortasından sonra kültürün yaşanmasında ve devam ettirilmesinde aksaklıkların oluşmaya başladığı, kişilerin tüketim alışkanlıklarında kırılmaların olduğu da gözlemlenmiştir.

Mahallenin kentsel dönüşüme tabi tutulması sonrası 1980 öncesinde rastlanılmayan mekânsal ve toplumsal ayrıışmalara rastlanılır olmuştur. Mahallenin kuzey kesimlerine doğru genişleyen lüks modern konutlar orta ve üst gelir grubundan kişileri çekmeye başlamış, nüfus yoğunluğu artmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin kente nüfuz etmesiyle yalnız kentin mekânsal yapısı dönüşmemiş, kentin demografik, ekonomik ve toplumsal yapısının dönüştüğüne yönelik kurulan varsayımın da doğrulandığı görülmektedir.

Çalışmada aile üyelerinin, kişilerin ve toplumların yıllardır alıştığı ve elde ettiği davranış kalıplarının kaybolmaya başladığı gözlemlenmiştir. Ancak mekânlar ve tüketim alışkanlıkları değişse bile yeni gidilen mekânlarda ve yeni kurulan komşuluk-arkadaşlık ilişkilerinde geleneksel ilişkilerin izlerini hala görebilmek mümkündür.

Kaynakça

- Acungil, Y. (2015). Kentsel Dönüşümün Geleneksel İlişkilere Etkisi: Tokat Karşıyaka Mahallesi Örneği. *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. 25-26 Eylül 2014. Bildiriler Cilt II. 337-362.
- Acungil, Y. (2018). Kent sosyolojisinin ortaya çıkışı ve gelişimi sürecinde etkili olan düşünürler. *Sosyal Bilimlerde Değişim ve Gelişim Yazıları I*. Çataloluk, Cuma & Bozdoğan, Doğan (edt.), 121-183.
- Aksu Kocatürk, G. (2021). Kentsel mekânın toplumsallığı üzerine bir okuma. *Kent Sosyolojisi Üzerine Senfonik Okumalar* içinde, Şentürk, Ünal (edt.). 297-314.
- Arlı, A. (2012), "Şehir Sosyolojisi: 1970 Öncesi Tartışmalar Hakkında Bir Yeniden Değerlendirme", Köksal Alver (ed.), *Kent Sosyolojisi*, Ankara: Hece Yayınları.
- Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Ataöv, A. & Osmay, S. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU JEA*. 2 (24), 57-82.
- Duman, B. (Tarih Yok). Kentsel yenileşme ve kentsel dönüşüm. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/kentsel_yenileme_ve_kentsel_donusum.pdf.
- Duru, B. & Ayten A. (2002). *20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân kuramı üzerine tartışma: kentsel praksise doğru. *Praksis*. 2, 248-269.
- Görmez, K. (1997). *Kent ve Siyaset: Bir Metropol Alanda Kentleşme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. *20. Yüzyıl Kenti*. B. Duru & A. Alkan (der. ve çev.). Ankara: İmge Kitabevi, 145-170.
- Harvey, D. (2020). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Helle, H. J. (1996). Kentlileşmiş insan. *Cogito*. Aygen, Z. (çev.). 8, 71-79. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kamrava, M. (1999). *Politics and Society in the Developing World*. London: Routledge.
- Karaarslan, Ö. N. (2018). Mekân sosyolojisinin imkânı üzerine bir derkenar. *Düşünen Şehir Dergisi*. 1, 80-87.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi*. Ergüden, Işık (çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Akınbay, O. & Kömürcü, D. (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özden, P. P. (2002). Yasal ve yönetsel çerçevesiyle şehir yenileme ve planlama ve uygulaması: Türkiye örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi
- Pınarcıoğlu, N. Ş., Kanbak, A. ve Şiriner, M. (2010). Kent kuramları. *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*. Uğurlu, Ö. & Pınarcıoğlu, N. Ş. & Kanbak, A. & Şiriner, M. (der.). 71-102.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori Kentsel Sosyoloji*. Doğru Getir, S. (çev.). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Solmaz, M. (2021). Kentsel ekolojiden bir yaşam tarzı olarak kentleşme: Chicago Okulu ve kent çalışmaları. *Kent Sosyolojisi Üzerine Senfonik Okumalar*, Şentürk, Ünal (edt.). 99-123.
- Şahin, Y. (2013). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Şengül T. (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekânı. *Praksis*, 2, 9- 31.
- Şentürk, M. (2012). Kentsel dönüşümün sosyolojisi. *Kent Sosyolojisi*. Alver, K. (edt.). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Türk, E. ve Bölükbaşı, A. (2021). Gecekondulaşmadan kentsel dönüşüme Türkiye'nin kentleşme süreci. *Kent Sosyolojisi Üzerine Senfonik Okumalar*, 175-204. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Urry, J. (1995). *Mekânları Tüketmek*. Ögdül, G. Rahmi (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Weber, M. (2000). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*, çev. Musa Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınları.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. 20. Yüzyıl Kenti içinde. Duru, Bülent ve Alkan, Ayten (der. ve çev.). 77-106.
- Yıldız, M. Z. ve Zümrüt, M. S. (2012). Toplu Konut İdaresi (TOKİ)'nin kentsel dönüşüme etkisi ve konut üretim faaliyetlerine eleştirel bir bakış (Diyarbakır kenti örneği). *Kent Sosyolojisi*. Alver, Köksal (edt.). 395-434. Ankara: Hece Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK), <https://sozluk.gov.tr/>. E. T. 09.10.2021.